

ДЕЈАН Д. АНТИЋ¹
УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
ДЕПАРТАМАН ЗА ИСТОРИЈУ

ИВАН М. БЕЦИЋ²
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКУ КУЛТУРУ, ПРИШТИНА – ЛЕПОСАВИЋ

НИШКА ЗАНАТЛИЈСКА БАНКА А. Д.

САЖЕТАК. Простор Србије и касније Краљевине Југославије одликовао је велики број финансијски нејаких локалних новчаних завода. Већина њих настала је да би обезбедила потребна новчана средства за рад сопственим акционарима и стога су често пословали у небанкарском духу. У раду је, првенствено на основу архивске грађе, али и релевантне литературе, приказан рад једног локалног новчаног завода из Ниша, који је спадао међу малобројне новчане заводе који су успели да преброде економску кризу на простору Југославије и донесу одређену добит својим акционарима у другој половини тридесетих година XX века.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: *Нишка занатлијска банка*; есконт; дивиденда; економска криза; ликвидација.

Међународно признање независности Кнежевине Србије на Берлинском конгресу 1878. године за ову балканску државу није значило само политичко осамостаљење већ и преломни тренутак у коме се међу градским слојем становништва јавила тежња да се уђе у савремене европске токове привређивања (Антић, 2016, стр. 58–59). Овакав став привредника није изненађење јер, посматрано деценијама уназад, сам процес изградње независно-

¹ dejan.antic@filfak.ni.ac.rs

² becic89@gmail.com

Рад је примљен 24. марта 2021, а прихваћен за објављивање на састанку Редакције Зборника одржаном 21. децембра 2021.

сти извесно време пресудно је текао подручјем привреде. Привредни развој Србије у последње две деценије XIX века у великој мери зависио је од могућности да се сакупи и пласира домаћи капитал, најчешће из слоја трговаца, будући да је трговина била најразвијенији део српске привреде. У жељи да дођу до већих средстава, привредници су удруживали свој капитал и то најчешће у виду новчаних завода са акционарским капиталом.

За организовање банкарског система у Србији од великог значаја било је оснивање *Привилеђоване Народне банке Краљевине Србије*, која је отпочела са радом 1884. године и постала значајан чинилац извора кредита новчаним установама, посебно од 1893. године, од када почела да даје новчаним заводима кредите и по текућем рачуну (*Народна банка 1884–1934*, 1934, стр. 9). До краја XIX века успостављала се мрежа локалних новчаних завода на акционарској основи, док је почетком XX века дошло до праве експанзије банкарства у Србији.

Крајем XIX века, на простору Србије, осим *Народне банке*, пословала су 63 новчана завода, а највише их је било у Београду (7) и Нишу (5). Уплаћени капитал 57 новчаних завода износио је 10.451.580,75 динара, с тим да је половина банака имала уплаћени капитал до свега 100.000 динара. Финансијска снага северног и јужног дела државе била је неједнака, тако да су новчани заводи са подручја Београда и четири погранична округа (Подрински, Ваљевски, Подунавски, Пожаревачки) располагали са 60,51% укупно уплаћеног капитала, док је остали део Србије учествовао са 39,49% (Вучо, 1955, стр. 243). Од пет банака које су пословале у Нишу до краја XIX века, три су биле основане капиталом нишких привредника: *Нишка акционарска шпедерионица* (1885), *Нишка задруга за међусобно њомајање и шпедњу* (1888) и *Српско-јеврејска шривачка задруга* (1889) (Бецић, 2019а, стр. 208).

Од свих догађаја на почетку XX века од највећег значаја за развој српске привреде био је царински рат са Аустроугарском од 1906. до 1911. године. После дугог периода слободне трговине, Србија је у време царинског рата направила продор у правцу јаче протекционистичке спољне трговине, како би могла да надомести недостатак увоза. Ефекти ембарга појачани су у време анексионе кризе 1908–1909. године, пошто је динар задржао једнаку вредност са француским франком, па, како се осећала оскудица новца, створени су повољни услови за оснивање великог броја есконтних банака.

Један од резултата ослањања на сопствене могућности био је и тај да је крајем 1911. године у Краљевини Србији пословало око 170 новчаних завода, са уплаћеним капиталом од преко 50 милиона динара (*Краљевина Срба, Хрваџа и Словенаца, Алманах (1921–1922)*, I, стр. 125).³ Њихово пословање у великој мери зависило је од повољних кредита које су уживали код *Народне банке*, пошто је емисиона установа давала кредите по есконту приватним лицима са 6% камате, а новчаним заводима са 5% (*Народна банка 1911, 1912*, стр. XI). У 1911. години *Народна банка* била је у вези са 64 новчаних завода, којима је био одобран редовни кредит од 18.480.000 динара и ванредни сезонски од 5.090.000 динара. Везу са централним новчаним заводом на крају ове године одржавало је 58 новчаних завода, с укупним кредитом од 20.900.500 динара (*Народна банка 1911, 1912*, стр. XVI). Разлоге што је повољне кредите код централне банке уживала свега трећина новчаних завода треба тражити у пропису ове установе из 1908. године по коме новчани заводи као корисници кредита нису могли да наплаћују клијентима интересну стопу више од 3% од оне по којој су је добијали од *Народне банке* (*Народна банка 1908: биланс с рачунима и њиховим објашњењем*, 1909, стр. X). У пракси је то значило да су новчани заводи од 1911. године могли да наплаћују највише 8% камате на годишњем нивоу, што је била ниска камата с обзиром на ситуацију на новчаном тржишту.

У таквим околностима у Нишу је дошло до оснивања још једног новчаног завода који је понео назив *Нишка занатлијска банка*. Оснивачи ове установе били су: Стојан П. Живковић, кројач; Милан Цветковић, лимар; Антоније Матејић, пекар; Димитрије Костић, сапунџија; Милутин Савић; Тодор Стефановић, опанчар; Ставра Пејчић, златар; Виден М. Вељковић, мутавџија; Јосиф Стаменковић, казанџија; Спира Цветковић, обућар; Младен Станковић, терзија и Љубомир Зојић (*Правила Нишке занатлијске банке*, 1923, стр. 21–22). С обзиром на професионалну оријентисаност оснивача, потпуно је јасан назив ове финансијске установе.

Банчина правила предвиђала су висину основног капитала од 500.000 динара, што је сума којом су располагали најјачи новчани заводи на југу Србије, међу које су спадали *Нишка акционарска шпедерионица*, *Нишка шривовачка банка* и *Лесковачка привредна банка* (Бецић, 2016, стр. 750). Оснивачи нису располагали пла-

³ Према процени *Народне банке* крајем 1911. године радило је око 190 банака (*Народна банка 1911: биланс с рачунима и њиховим објашњењем*, 1912, стр. XVI).

нираном сумом осниЗанайлијска банка подигне магацин у свом власништву који би служио за прихват занатских и пољопривредних израђевина на које би се давали зајмови (АЈ, 65–1341–2325, Обзнана Нишке занатлијске банке од 1. јануара 1912).

Предвиђено је да се Занайлијска банка бави следећим пословима: есконтом и реесконтом меница, бонова и варанта; давањем зајмова и отварањем кредита по текућим рачунима, залогама, роби и хартијама од вредности; примањем робе и осталих занатских и пољопривредних продуката у банчин магацин и давањем кредита; куповином и продајом робе за туђ рачун; примањем новца на штедњу како по штедним књижицама тако и по текућим рачунима; вршењем наплате и исплате за туђ рачун; вршењем комисионих послова, набављањем савремених алата за пољопривреднике на почек и давањем зајмова на непокретна имања и на хартије од вредности. Управни одбор састојао се од девет чланова, а Надзорни одбор од пет чланова. Подела добити предвиђена је на следећи начин: 5% резервном фонду, 5% за оснивање и издржавање магацина, 5% на иметантијеме члановима Управног и Надзорног одбора, а чак 85% на располагање збору акционара (*Правила Нишке занайлијске банке*, 1911, стр. 4–19).

Министар народне привреде одобрио је правила *Нишке занайлијске банке* решењем од 18. августа 1911. године, а Банка је протоколисана код нишког Првостепеног суда 29. децембра 1911. године (АЈ, 65–1341–2325, Допис Нишке занатлијске банке Управи полиције Ниш од 5. маја 1932). У први Управни одбор *Нишке занайлијске банке* изабрани су: Стојан П. Живковић, Милан Цветковић, Антоније Матејић, Димитрије Костић, Милутин Савић, Тодор Стефановић, Ставра Пејчић, Видан М. Вељковић и Љубомир Зојић (*Српске новине*, 1912, стр. 75).

У првој години пословања *Нишке занайлијске банке* дошло је до догађаја који су утицали на рад целокупног банкарства у Краљевини Србији. Како велики број финансијски нејаких новчаних установа није био у стању да подмири тражњу за кредитом, поскупљивао је режију и често радио по зеленашким камама, држава је прописима желела да примора заводе да изврше концентрацију капитала, те тиме смањи њихов број. Банкарске установе у Београду морале су да имају оснивачки капитал од најмање милион динара, а у унутрашњости (у старим границама Србије) 500.000 динара. Све постојеће банке добиле су рок од две године да прилагоде своје капитале према

овој одлуци. Зато је 1914. године дошло до повећања капитала код појединих завода. Међутим, многе зеленашке банке у унутрашњости изиграле су ову одлуку оснивајући командитне банкарске радње преко којих су и даље радиле све банкарске послове без икакве контроле (Вучо, 1955, стр. 244).

Занатлијска банка бирала је своју клијентелу првенствено из редова сопствених акционара и занатлија, тако да су кредити давани са најмањим ризиком. Ипак, до избијања Првог светског рата било је утужених меница код суда, мада је њихова вредност од 460 динара била мала и вероватно се радило о кашњењу чији је узрок одсуство клијената, што је уједно био најчешћи узрок кашњења зајмопримца у отплати невеликих дугова (АЈ, 65–1341–2325, Извештај Управног одбора Нишке занатлијске банке поднесен збору акционара одржаном 20. фебруара 1921).

Осим унутрашње ситуације, на могућност пословања банака и привреде уопште утицали су и спољнополитички догађаји. Избијање Балканских ратова значило је поремећај у привредним односима у Србији, а самим тим и онима у банкарству. Индустријска производња је готово у потпуности опала и једино се експлоатација рудних богатстава значајних за војску одвијала на високом нивоу. Мораторијум на отплату подигнутих кредита, осетно смањење могућности пласирања кредита и повлачење дела штедних улога и те како су утицали на банкарско пословање. Осим неизвесности услед ратних догађаја, на повлачење новца из банака утицала је и одлука *Народне банке* на дан објаве рата Османском царству 18. октобра 1912. године, да редукује замену папирног новца на тај начин што је 25% новчаница у злату поднетих на замену исплаћивано у сребру. Ова, једина спроведена мера предострожности за заштиту металне подлоге, укинута је 28. јануара 1914. године (Бецић, 2012, стр. 357).

Завршетак балканских ратова накратко је нормализовао стање у банкарству, али је избијање Првог светског рата довело до потпуног поремећаја и прекида у пословању. Од лета 1914. године пословање новчаних завода на југу државе, удаљених од ратних попришта, углавном је било ограничено на наплату претходних потраживања од лица која нису била обухваћена мораторијумом и административним пословима. Ситуација се по нишке банке променила у јесен 1915. године офанзивом непријатељских армија, а посебно уласком Бугарске у рат на страни Централних сила, јер се тиме Ниш нашао у непосредној близини фронта. Одступање српске армије услед напада вишестру-

ко надмоћнијег противника условио је и повлачење из земље владе, државних институција, али и портфеља новчаних завода. Према наређењу министра народне привреде, с почетка октобра 1915. године, нишки новчани заводи били су дужни да своје портфеље доставе министарству народне привреде које се налазило у Краљеву или да га прикључе имовини *Народне банке*, која се од 26. јула 1914. године налазила у згради Окружног начелства у Крушевцу (Илић, 2014, стр. 67).

Нишке банке сакупиле су своју имовину (менични портфељ, залоге и књиге) и 9. октобра предале је лицима које су овластиле, Тодору Спасојевићу, адвокату и Манојлу Поповићу, члану Управног одбора Нишке акционарске штедионице. Пошто су представници банака стигли у тренутку када се Крушевац евакуисао, закопали су сандуке поред куће Стане Јаћимовић у Трстенику (Бецић, 2014а, стр. 326). Како су се сандуци у земљи налазили пуне три године, а притом је немачка војска баш у тој згради инсталирала шталу за коње, влага и мокраћа продрле су до сандука и проузроковале велику штету књигама, меницама и залогима, али су оне углавном остале сачуване. Банчина непокретна имовина у Нишу је пострадала, будући да је дугарска војска однела намештај, прибор, као и сировине и израђевине из магацина, за шта је *Занатлијска банка* поднела захтев за ратну одштету (АЈ, 65–1341–2325, Извештај Управног одбора Нишке занатлијске банке поднесен збору акционара одржаном 25. октобра 1920).

Престанак ратних операција није значио и моменталну могућност за рад банака. До половине 1920. године новчани заводи углавном су прикупљали своје ресурсе и чекали закон о ликвидацији мораторног стања да би кренули са обављањем послова. Закон о обустави извршења и обезбеђења као и тока рокова донет је 11. септембра 1914. године и њиме су се ток плаћања по свим обавезама, извршење пресуда и судских поравнања, све врсте обезбеђења на имовину, ток рокова за незадовољства и жалбе, јавне продаје покретних и непокретних добара обуставиле од 25. јула као дана указа о мобилизацији војске, све до шездесет, односно деведесет дана по демобилизацији војске закључно, рачунајући од дана када буде објављен указ о демобилизацији војске (*Српске новине*, 1914, стр. 997).⁴

⁴ Ради униформности, сви датуми у раду наведени су према грегоријанском календару.

Привремено народно представништво донело је Привремени закон о ликвидацији мораторног стања 20. априла 1920. године по коме су потраживања банака прешла на *Ликвидациону банку*, која је установљена у наредном периоду. Према овом закону, сви захтеви по потраживањима банака од 30. септембра 1912. године предавали су се *Ликвидационој банци*, која им је у наредним годинама исплаћивала одређене суме новца по извршеној наплати (*Службене новине Краљевства Срба, Хрватиа и Словенаца*, 1920, стр. 4–5). Непосредну наплату дуговања банке су могле да изврше само уколико су то желели њихови клијенти. *Занатлијска банка* имала је клијенте који су извршили своје обавезе директно, тако да је за период од 1914. до 1919. године остварила добит од око 20.000 динара, који су пренети у резервни фонд ради његовог ојачања (АЈ, 65–1341–2325, Извештај Управног одбора Нишке занатлијске банке поднесен збору акционара одржаном 25. октобра 1920).

Сређивањем ситуације у земљи, банке су почеле нагло да се развијају, а посебно су томе допринели недостатак новца потребног за изградњу и инфлаторне прилике које су омогућавале велику и брзу зараду. Свеукупни услови диктирали су инвестициону политику банака, тако да се велики број њих упуштао у финансирање, оснивање и преузимање индустријских и трговачких предузећа. Банке су се јавиле као власници низа грађевинских предузећа, фирми и магацина који тргују намирницама, пивара итд. Како је *Занатлијска банка* имала робно одељење, у датим околностима оно је највише пословало током 1920. године. Управа се трудила да занатлијама продаје робу јефтиније од других набављача у Нишу, али је сметњу успешном пословању правио лош и неуређен железнички саобраћај, што је поскупљивало цену робе. Поједина роба стизала је и два месеца по наруџбини, па су режијски трошкови били виши од планираних. Банка се у овој години бавила и есконтом меница у сразмери са средствима којима је располагала. Ипак, управа је била задовољна постигнутим резултатом у првој послератној пословној години, у којој је забележена добит од 43.000 динара (АЈ, 65–1341–2325, Извештај Управног одбора Нишке занатлијске банке поднесен збору акционара одржаном 20. фебруара 1921).

На првом послератном збору акционара *Занатлијске банке* дошло је до сукоба међу појединим члановима управе чији се одјек чуо како у нишкој чаршији тако и у Министарству трговине и индустрије. Пре рата, *Занатлијска банка*, када је председник

Управног одбора био Стојан Живковић, купила је три дућана у улици Обреновића за 15.000 динара и извршила пренос на своје име 6. фебруара 1914. године. Живковић је тврдио да је имање купљено за његов рачун, да је новац уплаћен Банци, али да тапија није пренета на његово име услед ратних прилика (АЈ, 65–1341–2325, Записник са збора акционара Нишке занатлијске банке одржаног 20. фебруара 1921).

Продавац Владимир Костић изјавио је члану управе Николи Динићу да је дућане продао Банци и да је новац положио на штедњу у њој. У банчиним књигама није било помена да је имање купљено за Живковићев рачун, али после извршене куповине дошло је до приватног разговора између Живковића и члана управе Милана Цветковића у коме је поменута могућност да *Занатлијска банка* уступи Живковићу ове некретнине уз одређену провизију, под условом да се сложи управа. Овај приватни разговор Живковић је схватио као званичан и обавезујући по банку и марта 1921. године поднео је захтев да му се имање пренесе (АЈ, 65–1341–2325, Записник са збора акционара Нишке занатлијске банке одржаног 26. марта 1922).

Међутим, управа је одбила Живковићев захтев јер је сматрала да је ово имање потребно Банци и погодно за њене послове. Зато је дошло до тужбе Стојана Живковића против Милана Цветковића и других чланова Управног одбора *Нишке занатлијске банке* (АЈ, 65–1341–2325, Допис Градског и среског суда у Нишу министру трговине и индустрије од 20. децембра 1921). Тужба је изазвала интервенцију и судске власти и министра трговине и индустрије, а чланови управе сматрали су доскорашњег председника Управног одбора човеком који није бирао средства да задовољи своје материјалне потребе. Сва ова догађања утицала су да *Занатлијска банка* стекне лошу репутацију у граду, а Живковић је директно оптужен да је ширио лоше гласове са циљем да постигне жељени резултат (АЈ, 65–1341–2325, Извештај Управног и Надзорног одбора Нишке занатлијске банке поднесен збору акционара одржаном 26. марта 1922).

Резултат овог сукоба био је тај да је Стојан Живковић иступио из реда акционара *Занатлијске банке* иако је до тог тренутка био један од акционара са највећим бројем акција у свом поседу.⁵

⁵ По 150 акција *Нишке занатлијске банке* поседовали су: Милош Цветковић, Тодор Стефановић, Виден Вељковић, Антоније Матејић и Стојан Живковић (АЈ, 65–1341–2325, Списак акционара Нишке занатлијске банке пријављених за учествовање на збору акционара одржаном 25. октобра 1920).

Пословање *Занатлијске банке* у 1921. години углавном је било по есконту, а робно одељење радило је слабо јер су цене артикала биле јако променљиве, па се управа није упуштала у набавку робе. Банка је продавала од раније набављену робу и постепено извучила новац из робног одељења и пласирала га у кредитирање по меницама. Овај потез управе био је мотивисан великим кашњењем робе. Банка је поручила већу количину стакла за прозоре у јесен 1920. године која је због лошег саобраћаја пристигла тек фебруара 1921. године, када је сезона постављања стакла престала. Сезона је поново отпочела септембра 1921. године, али како је цена стакла у међувремену пала, Банка није била у могућности да оствари добит по овом послу и зато је одлучила да постепено угаси робно одељење (АЈ, 65–1341–2325, Извештај Управног одбора Нишке занатлијске банке поднесен збору акционара одржаном 26. марта 1922).

Овај потез управе показао се исправним јер су догађаји у 1922. години наговорили тешкоће у раду са индустријском и другом робом. Због изражене коњунктуре која је владала после рата и проширеног тржишта у новој држави владала је права експанзија у основању предузећа. Интензивно оснивање предузећа знак је привредног полета, али проблем који се јавио у Краљевини СХС био је да је та експанзија превазилазила средства којима су финансијски кругови у земљи располагали. Само током 1922. године било је основано око 3.500 предузећа, од којих је њих 122 до краја те године пало под стечај (*Удружење банака – Београд, Извештај Управног одбора о раду за 1922. годину са савештајним новчаним заводом*, 1923, стр. 24). Својом одлуком да одустане од трговине и посвети се чисто банкарским пословима *Занатлијска банка* избегла је многобројне проблеме које су имали поједини нишки новчани заводи, поготово они који су свој новац инвестирали у индустрију.⁶

Промењени услови пословања и велика послератна инфлација захтевали су докапитализацију главница новчаних завода. Константан пад динара, посебно изражен у 1922. години, вишеструко је обезвредио југословенску валуту. У периоду од 1919.

⁶ Исправност пословне политике *Занатлијске банке* потврђена је већ 1923. године када је због инвестирања у небанкарске послове под нагодбу стављена *Индустријско-прометна банка*, која је са још три нишка акционарска друштва отишла у стечај 1925. године. Међу њима се налазила и *Нишка шрљовачка банка*, пословно развијена па и активна установа, услед појачаног ангажовања капитала у *Фабрику обуће А. Д.* (Бецић, 2014б, стр. 167–168).

до јануара 1923. године швајцарски франак је на југословенским берзама од 3,13 динара порастао на 17,10, британска фунта са 71,49 на 432,40, а амерички долар са 22,50 на 93,80 динара (Pertot, 1986, стр. 13). *Занайлијска банка* повећала је крајем 1922. године капитал на 500.000 динара, а да би могла да даље развија послове и повећа добит одлучила је да капитал повећа на милион динара до краја марта 1924. године. Ради лакшег манипулисања акцијама, предлог је био да нове акције имају номиналну вредност од 200 динара, док би се старе акције замениле. Међутим, до реализације овог предлога није дошло, тако да су акције *Занайлијске банке* и даље биле са номиналом од 50 динара (АЈ, 65–1341–2325, Извештај Управног одбора Нишке занатлијске банке поднесен збору акционара одржаном 11. марта 1923).

Планирана главница уплаћена је већ крајем 1923. године, што је осим у њеној висини, донело промене банчиних правила и на другим позицијама. Управни одбор од ове године чинило је седам чланова, а Надзорни одбор три члана, сви са мандатом од пет година. Подела чисте добити предвиђена је по следећем распореду: 10% резервном фонду, 5% фонду за подизање банчине зграде и магацина, 7% на име тантијеме члановима Управног одбора, 3% на име тантијеме члановима Надзорног одбора и 3% на име награде службеницима. Остатак од 72% остављен је збору акционара на располагање, што је чинило 13% мање удеоне добити за остале акционаре у односу на претходна правила (*Правила Нишке занайлијске банке*, 1923, стр. 7, 10). Разлика је направљена што је одвајање за редовни резервни фонд удвостручено износило као код готово свих новчаних завода у држави, удвојено је одвајање за банчину управу, при чему је раздељен значај Управног од Надзорног одбора и уведено је учешће у добити банчиних чиновника, попут других новчаних завода.

Управа *Занайлијске банке* била је задовољна постигнутим резултатима, поготово растом штедње иако се ова установа није рекламирала у граду. Управа је сматрала да главне разлоге за поверење штедиша у Банку треба тражити у томе што су потражене улоге исплаћивали без отказног рока, а да је клијентелу привлачила и солидна каматна стопа на зајмове. Банка је водила опрезну политику при одабиру клијената, тако да није било протестованих меница, осим за суму од 950 динара, која се провлачила од раније (АЈ, 65–1341–2325, Извештај Управног одбора Нишке занатлијске банке поднесен збору акционара одржаном 24. фебруара 1924).

Осетни пораст штедње у банкама током 1923. године није био чест случај јер је наступила тзв. криза кредита, динар је сваког дана постајао „скупљи“, тако да су поседници значајнијих сума новца исти често пласирали приватним путем јер су камате на тај начин биле осетно више у односу на оне које су се добијале у банкама. Било је неколико разлога помањкања новца на тржишту. Политика умерене дефлације новог министра финансија Милана Стојадиновића значила је престанак константне емисије динара од стране *Народне банке*.

Осим умањене количине новца у оптицају, централна установа смањила је и кредите које је одобравала новчаним заводима, а поједине је потпуно укинула. Инвестициони зајам из 1921. године повукао је осетан део капитала са новчаног тржишта што је изазвало дугорочну несташицу расположивих средстава (Бајкић, 1924, стр. 401–402). Ако се томе дода да су иностране банке почетком године повукле из југословенских банака велике суме новца које су биле пласиране под релативно повољним условима ради финансирања предстојећег извоза, криза кредита постала је очита. Све поменуто допринело је порасту камата на одобрене кредите које су се кретале од 20 до 24%, да би наредне године понегде достигле и 30% (Поповић и Мишић, 1929, стр. 60–61).

Занатлијска банка пласирала је кредите по меницама, текућим рачунима и залогома. Како је ниво штедње растао, а одобрени кредити код *Народне банке* били у висини од 191.000 динара, Банка је била у стању да подмири највећи број захтева за кредите, што је довело до пораста добити. У 1924. години почела је исплата предратних меница депонованих код *Ликвидационе банке*, тако да су се у овој години јавили и додатни приходи. Повећана зарада омогућила је да се њен део уложи у оправку банчине зграде и куповину новог намештаја (АЈ, 65–1341–2325, Извештај Управног одбора Нишке занатлијске банке поднесен збору акционара одржаном 1. марта 1925).

У 1925. години умро је дугогодишњи председник Управног одбора Милан Цветковић, а из пијетета према њему, акционари су га изабрали за почасног председника (АЈ, 65–1341–2325, Извештај Управног одбора Нишке занатлијске банке поднесен збору акционара одржаном 14. фебруара 1926). Од те године приметна је привредна криза на простору Краљевине СХС која је довела до опадања нивоа производње. Део узрока опадања коњунктуре налазио се у завршетку послератне обнове, засићењу домаћег

тржишта појединим врстама производа и ниској царинској заштити домаће индустрије. Уз то, избила је и аграрна криза („маказе цена“) услед повећања разлике у ценама индустријске робе и пољопривредних производа.

Збивања на привредном пољу одразила су се и на промену структуре клијената банака. Од 1925. године клијенти масовно постају земљорадници, али је њихова улога у покретању осталог дела привреде драстично смањена услед њихове немогућности да одвоје новац за остале потребе осим оних који су се односили на одржавање производње и издржавања породице. Зато су драстичан пад у пословању забележиле трговина и занатство, тако да се *Занатлијска банка*, с обзиром на пословни карактер својих клијената, нашла у позицији да има утужене менице у износу од 175.000 динара, мада су оне биле чврсто осигуране. Банка је и надаље добро пословала, што јој је омогућило да купи две велике магаци у улици Страхинића бана, прекопута њених канцеларија, које су потом дате у годишњи закуп од 125.000 динара (АЈ, 65–1341–2325, Извештај Управног одбора Нишке занатлијске банке поднесен збору акционара одржаном 14. фебруара 1926).

Почев од 1922. године пореска оптерећења новчаних завода и уопште акционарских друштава постала су висока. Многи новчани заводи жалили су се на висока пореска оптерећења, која су премашивала добит која је остајала установама. Пореза, приреза, разних такси и намета било је прегршт, а код непосредних пореза акционарских и других друштава учешће државе било је 50%, док је областима и општинама припадало по 25%. Уз то, општине су разрезивале и прирез према висини непосредног пореза (Драшковић, 1931, стр. 20, 28).

И управа *Занатлијске банке* годинама се жалила на висину разрезаног пореза, који је у 1922. години достигао ниво да Банка „није зарадила ништа, али није претрпела никакву штету“, да би 1925. године достигао висину од 134.267,55 динара, док је претходних износио око половине добити (АЈ, 65–1341–2325, Извештај Управног одбора Нишке занатлијске банке поднесен збору акционара одржаном 26. марта 1922. и Извештај Управног одбора Нишке занатлијске банке поднесен збору акционара одржаном 14. фебруара 1926). Са југа Србије на висину пореза жалиле су се и друге новчане установе. *Лесковачка кредитна банка* платила је порез за 1922. годину у висини од 41,5% добити, а *Лесковачка централна банка* 58%. Жалбе о висини пореских опте-

ређења стизале су из свих крајева државе тако да је министар трговине и индустрије упутио молбу министру финансија 9. септембра 1924. године да тај проблем реши, али жалбе новчаних завода нису услишене јер је питање прихода у корист државног буџета остало примарно овом ресору (Бецић, 2002, стр. 138).

Цена постигнућа буџетске равнотеже и јачања курса било је осетно пореско оптерећење, смањење кредитирања и високе каматне стопе, што је све утицало на драстичан пад нивоа производње. Смањено кредитирање индустрије и привреде уопште није било последица помањкања новца, јер су банке забележиле енорман раст штедних улога. Банке су се трудиле да новац што сигурније пласирају, поготово што се радило о туђим средствима, односно улозима грађана. Поједини економисти су као решење за излазак из кризе предлагали селективно повећање царина и пореско растерећење. Посматрали су скок динара као узрок смањења потражње за луксузном робом и смањења оне производње која је настала на основу лакомисленог оснивања нових предузећа „у жељи да се есконтује будући пад динара“ (Тодоровић, 1926, стр. 10).

Иако су утужене менице до краја 1927. године смањене на износ од 25.000 динара, *Занатлијска банка* је за проблеме са њиховом наплатом кривила правосуђе јер су процеси дуго трајали и државне власти су оклевалe са њиховом наплатом (АЈ, 65–1341–2325, Извештај Управног одбора Нишке занатлијске банке поднесен збору акционара одржаном 20. фебруара 1927). Смањен обим улагања у привреду услед кризе од 1925. године довео је до повећања штедних улога код банака, тако да *Занатлијска банка* није имала потребе да користи одобрене кредите код других новчаних завода (АЈ, 65–1341–2325, Извештај Управног одбора Нишке занатлијске банке поднесен збору акционара одржаном 20. фебруара 1927. и Извештај Управног одбора Нишке занатлијске банке поднесен збору акционара одржаном 19. фебруара 1928).

Успешан рад *Занатлијске банке* био је омогућен високом каматном стопом која је износила 24% на годишњем нивоу (12% камате и 12% провизије). Ову каматну стопу су осим грађана плаћали и акционари ове установе, осим чланова Управног и Надзорног одбора. Чланови управе плаћали су интерес од 15% (12% камате и 3% провизије), што је изазивало незадовољство одређеног дела акционара који су сматрали да је таква пракса

дискриминисала остале акционаре и да је пресудно утицала на висину дивиденде, која је током двадесетих година XX века углавном износила 10% (АЈ, 65–1341–2325, Допис Марка Јовановића, трговца и акционара Нишке занатлијске банке министру трговине и индустрије од 28. јануара 1927).

ГОДИНА	ОСНОВНИ КАПИТАЛ	ЕСКОНТ МЕНИЦА	УЛОЗИ НА ШТЕДЊУ	РЕЗЕРВНИ ФОНДОВИ ^а
1920.	250.000	287.148	323.564,40	38.953,30
1921.	250.000	399.868	464.624,05	51.953,30
1922.	500.000	951.689	549.741,10	61.798,60
1923.	1.000.000	1.559.810,31	1.122.918,85	86.646,50
1924.	1.000.000	2.075.827,49	1.380.258,85	109.924,00
1925.	1.000.000	3.137.851,85	2.662.469,50	160.454,75
1926.	1.000.000	4.593.152,85	4.487.270,90	195.705,33
1927.	1.000.000	7.194.432	6.745.680,05	404.404,93
1928.	1.000.000	9.145.486	8.514.494,85	461.658,87
1930.	1.000.000	12.227.000	11.415.000	776.000,00

ТАБЕЛА 1: Главне позиције Нишке занатлијске банке у динарима (АЈ, 65–1341–2325, РАЧУНИ ИЗРАВНАЊА НИШКЕ ЗАНАТЛИЈСКЕ БАНКЕ ОД 1920. ДО 1930; *COMPASS, FINANZIELLES JAHRBUCH 1926*, 1926, СТР. 235; *COMPASS, FINANZIELLES JAHRBUCH 1930*, 1930, СТР. 313; *COMPASS, FINANZIELLES JAHRBUCH 1931*, 1931, СТР. 339); *COMPASS, FINANZIELLES JAHRBUCH 1932*, 1932, СТР. 337)

^а Резервне фондове *Нишке занатлијске банке* чинили су редовни резервни фонд и фонд за подизање банчиног магацина, а од 1921. године и пензиони фонд банчаних чиновника.

Издијање светске економске кризе у САД крахом њујоршке берзе 29. октобра 1929. године, повлачењем америчког новца из иностранства прелило се и на Европу. Рецесија у северноамеричкој индустријској привреди ускоро се раширила и на другу централну индустријску земљу, Немачку. Привреде Аустрије, Чехословачке, Грчке, Јапана, Пољске и Велике Британије, крајње осетљиве на потресе које су долазили са Запада (или Истока), биле су подједнако уздрмане. Страховити пад цена пољопривредних производа доводио је пољопривреднике до пропасти, а Велика Британија, Канада, САД и скандинавске зе-

мље напустиле су златни стандард током 1931–1932. године, који се увек сматрао основом стабилне међународне размене (Hobsbaum, 2002, стр. 74–76).

До тада највећу финансијску кризу у Европи изазвао је слом бечког *Oesterreichische Kredit-Anstalt* 13. маја 1931. године (Попов, 1995, стр. 32). Ова банка обављала је послове у низу земаља (Мађарска, Југославија, Чехословачка, Румунија, Немачка, Велика Британија итд.), тако да је њен крах изазвао низ стечајева и пропасти индустријских предузећа и банака. Повлачење пласмана *Kredit-Anstalt* у Краљевини Југославији изазвало је оскудицу новца на тлу Словеније, Хрватске и Војводине. Када су банке у Немачкој и Мађарској средином јула увеле мораторијуме за исплату штедиша и одређен број њих банкротирао, то је додатно појачало кризу поверења у Југославији (Бецић, 2019б, стр. 329).

Напуштање златног стандарда у Великој Британији било је сигнал штедишама у Југославији да 23. септембра 1931. године похрле на шалтере банака и отпочну масовно повлачење штедних улога. Међутим, привредна криза која је погодила Краљевину Југославију у јесен 1931. године била је само увод у наредних неколико година озбиљне економске кризе. Кратки опоравак крајем године значио је само предах пред издијање пуне привредне, монетарне и, следствено томе, финансијске кризе.

Још почетком другог тромесечја 1932. године избила је акутна банкарска криза као последица сталног повлачења улога из банака. Веома ниске цене пољопривредних производа и неповољно стање земљорадника, који су сачињавали доминантан слој становништва, приморали су Народну скупштину да 19. априла донесе Закон о заштити земљорадника. Нежељена последица примене овог закона било је погоршање стања у банкарству, које је у знатној мери кредитовало пољопривреду, и које је услед нових прописа, дошло у положај да не може да наплати своја потраживања од знатног дела својих дужника. Извесно олакшање за новчане заводе представљала је уредба о њиховој заштити и одлагању исплата њихових обавеза (*Народна банка Краљевине Југославије 1932, 1933, стр. XV–XVI*).

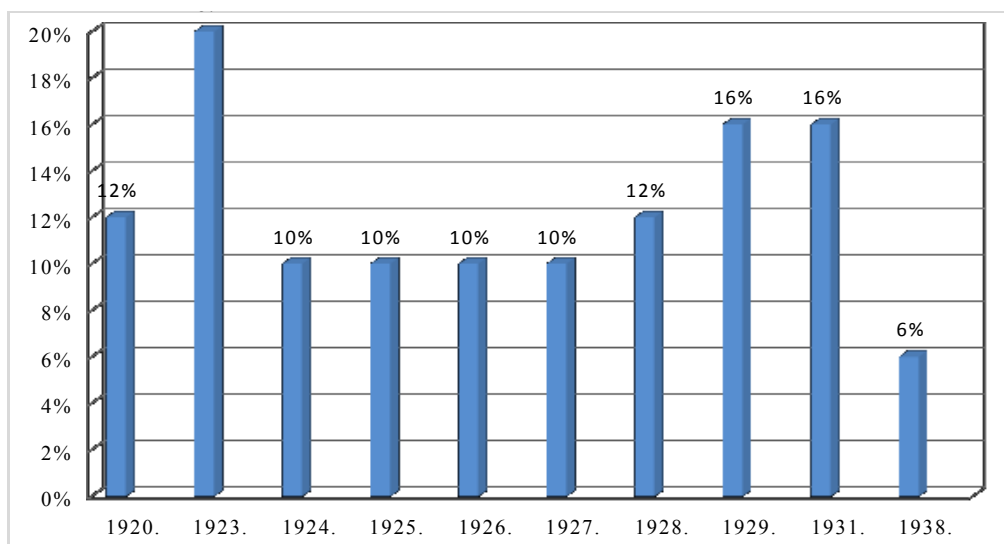
Новчаним заводима под заштитом нису могли да се откажу штедни улози, али су они били дужни да направе скалу по којој ће исплаћивати штедне улоге, у зависности од тога са колико новца су располагали. На овај начин долазило се до контрадикторности уредбе јер је отказ штедне заменила скала, што је у

стварности представљало тиху ликвидацију банака чији су већински клијенти били земљорадници (Вајкић, 1933, стр. 4).

Економско стање у држави није омогућавало нормално половање банкама. Многе од њих свеле су свој рад током четврте деценије XX века на прикупљање средстава која су потом служила за исплату штедних улога. На основу закона о радњама од 5. новембра 1931. године *Занатлијска банка* имала је право да: есконтује и реесконтује менице, бонове и варанте; даје зајмове и отвара кредите по текућим рачунима, на залог и хартије од вредности; прима новац на штедњу како по штедним књижицама тако и по текућим рачунима; врши наплате и исплате за туђ рачун и даје зајмове на непокретна имања и на хартије од вредности (АЈ, 65–1341–2325, Дозвола за рад Нишке занатлијске банке од 2. фебруара 1933). У организационом смислу, Банка је претрпела промене које су се огледале у томе да су чланови банчане управе уместо на пет година бирани са мандатом од три године (АЈ, 65–1341–2325, Предлог Управног и Надзорног одбора Нишке занатлијске банке о промени правила поднесен збору акционара 12. марта 1933).

Исплативије пословање банкама онемогућавало је и максимизирање активне каматне стопе на 12% почетком 1934. године. Према Уредби о максимизирању камата новчани заводи могли су највећу каматну стопу одредити са 5% изнад есконтне каматне стопе *Народне банке*, која је од 9. фебруара смањена на 7%. Највећа дозвољена пасивна каматна стопа утврђена је на 1% испод есконтне каматне стопе емисионе установе, односно на 6% (*Izveštaj Saveza novčanih i osiguravajućih zavoda Kraljevine Jugoslavije i Udruženja novčanih i osiguravajućih preduzeća za Savsku banovinu za informaciju novčarstva i bankarstva*, 1934, стр. 31).

Дубину кризе у банкарству илуструје и податак да је од 610 новчаних завода у Краљевини Југославији 1931. године, њих 334 потражило заштиту. Влада Милана Стојадиновића донела је Уредбу о ликвидацији земљорадничких дугова 25. септембра 1936. године, према којој су дуговања земљорадника смањена на половину, а отплата преосталог дела дуга омогућена је у трајању од 12 година, уз ниску каматну стопу. Четвртину дуговања новчани заводи били су приморани да отпишу, а преосталу четвртину дуга преузела је држава на себе и исплаћивала новчаним заводима годишње одређене суме у виду 3% обвезница *Привилејоване ајрарне банке (Наша финансијска јолијшка*, 1938, стр. 36–37).

Графикон 1. Дивиденда акционара Нишке занатлијске банке (АЈ, 65–1341–2325, Извештаји Управног одбора Нишке занатлијске банке од 1920. до 1929; АЈ, 12–587–145, Списак исплаћене дивиденде за 1938. годину Нишке занатлијске банке; COMPASS, FINANZIELLES JAHRBUCH 1932, 1932, СТР. 337)

До почетка кризе на простору Југославије *Нишка занатлијска банка* константно је исплаћивала дивиденду својим акционарима. Она је углавном износила 10%, а највећи проценат исплаћене дивиденде постигнут је 1923. године када је она била чак 20%. Највећу зараду у апсолутним цифрама, Банка је остварила 1929. и 1931. године. *Занатлијска банка* била је једна од ретких приватних новчаних установа која је успела да исплати дивиденду својим акционарима у другој половини тридесетих година XX века. Колики је то био успех илуструје податак да је на простору Југославије 1938. године нормално радило само 28,3% новчаних завода (АЈ, 38–577–744, *Zagrebački Lloyd*). Готово сви акционари *Занатлијске банке* били су Срби православне вере и само су двојица припадала другој нацији или вери, Чех Франц Тајнер и Осман Баљић (АЈ, 12–587–145, Списак исплаћене дивиденде за 1938. годину Нишке занатлијске банке).

Почетак Другог светског рата на простору Краљевине Југославије значио је престанак рада готово свих банака. Изузетно мали број новчаних завода наставио је са радом, али је тај рад био скромног обима. *Нишка занатлијска банка* престала је са радом, а он се у промењеним друштвеним околностима неће на-

ставити ни након престанка ратних операција на тлу Југославије.

Година	Основни КАПИТАЛ	ЕСКОНТ меница	УЛОЗИ НА ШТЕДЊУ	РЕЗЕРВНИ ФОНД
1944.	1.000.000	3.191.016,50	6.202.525	386.620,53
7. 11. 1946.	100.000	249.745,15	549.674,55	41.148,02

ТАБЕЛА 2: Главне позиције Нишке занатлијске банке по ослобођењу у динарима (АЈ, 12-587-145, Биланс Нишке занатлијске банке на дан 31. децембра 1944. и БРУТО БИЛАНС Нишке занатлијске банке у ликвидацији на дан 7. новембра 1946)

Велике разлике по позицијама у 1944. и 1946. години последица су одлуке о утврђивању курса затеченог новца на простору Југославије које је одредило Председништво АВНОЈ-а 5. априла 1945. године и према коме је 20 српских динара мењано за 1 динар Демократске Републике Југославије.⁷ Када је у питању био новац који се налазио на рачунима, његова вредност утврђена је на 10 српских динара за 1 динар ДФЈ, тако су све позиције код новчаних банака умањене десет пута. Приметно је да је *Занатлијска банка* до јесени 1946. године успела да наплати део дуговања, исплати део штедње и повећа резервни фонд.

Промена друштвеног система значила је престанак рада свих приватних новчаних установа. Ликвидација *Занатлијске банке* рађена је као код других кредитних установа према Уредби о ревизији дозволе за рад и ликвидацији приватних кредитних предузећа (*Службени листи ФНРЈ*, 1946, стр. 590-591) и Правилнику о поступку ликвидације приватних кредитних предузећа (*Службени листи ФНРЈ*, 1946, стр. 658-661). Савезним решењем од 7. октобра 1946. године одређен је Ликвидациони одбор који су чинили: Милета Стаменковић, чиновник Финансијског одељка Општинског народног одбора, Душан Николић, чиновник *Државне хийојкеарне банке* и Коста Станковић, чиновник Финансијског одељка ОНО, који је у наредним месецима извршио ли-

⁷ Курсеви осталих валута износили су: 100 лева за 10 динара, 100 лека 50 динара, 100 лира 30 динара, 100 пенга 100 динара, 100 српских динара 5 динара и за подручје Срема: 100 куна 2,5 динара. На састанку Председништва АВНОЈ-а од 7. јуна 1945. године утврђен је курс куна од 100 куна за 7 динара (Maticka, 1992, стр. 127-128).

квидацију ове установе (АЈ, 12–587–145, Лист за ревизију дозволе за рад).

Главни акционари *Нишке занатлијске банке* у тренутку њеног престанка са радом били су: Виден Вељковић, Лазар Јовановић, Младен Јанковић, Величко Вељковић, Душан Коцић, Стојан Радосављевић, Миле Радојковић, Милан Игњатовић, Миливоје Вељковић, Драгутин Николић, Драгутин Ђорђевић, Милева Милојковић, Тодор Стојановић, Танасије Каранфиловић, Гојко Милојковић, Петар Васиљевић, Душан Симић, и Перса Аранђеловић (АЈ, 12–587–145, Списак главних акционара Нишке занатлијске банке). Појединачно је највише акција поседовала Милева, удовица Стевана Милојковића, у чијим се рукама налазило 2.045 акција у вредности од 102.250 динара (АЈ, 12–587–145, Допис ликвидационог одбора Министарству финансија НР Србије од 20. децембра 1946).

Чланови последњег Управног одбора били су: Виден М. Вељковић, Душан Коцић, Миле Радојковић, Величко Вељковић, Младен Јанковић и Лазар Јовановић, а Надзорног одбора: Милан Игњатовић, Стеван Мирчић и Влада Живановић (АЈ, 12–587–145, Списак чланова Управног и Надзорног одбора Нишке занатлијске банке).

ИЗВОРИ

НЕОБЈАВЉЕНИ ИЗВОРИ

АЈ, Архив Југославије, фонд Министарства трговине и индустрије (65).

АЈ, Архив Југославије, фонд Министарства финансија Владе ФНРЈ (12).

АЈ, Архив Југославије, фонд Централног пресбириа Председништва Министарског савета Краљевине Југославије (38).

ОБЈАВЉЕНИ ИЗВОРИ

Народна банка 1908: биланс с рачунима и њиховим објашњењем. (1909). Београд: Државна штампарија Краљевине Србије.

Народна банка 1911: биланс с рачунима и њиховим објашњењем. (1912). Београд: Државна штампарија Краљевине Србије.

Народна банка Краљевине Југославије 1932. (1933). Београд: Завод за израду новчаница.

Правила Нишке занатлијске банке. (1911). Ниш: Гутенберг.

Правила Нишке занатлијске банке. (1923). Ниш: Гутенберг.

Удружење данака – Београд, Извештај Управној одбору о раду за 1922. годину са савјештајним новчаним заводима. (1923). Београд: Удружење данака – Београд.

Izveštaj Saveza novčanih i osiguravajućih zavoda Kraljevine Jugoslavije i Udruženja novčanih i osiguravajućih preduzeća za Savsku banovinu za informaciju novčarstva i bankarstva. (1934). Zagreb: Savez novčanih i osiguravajućih zavoda Kraljevine Jugoslavije i Udruženje novčanih i osiguravajućih preduzeća za Savsku banovinu za informaciju novčarstva i bankarstva.

Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca, Almanah (1921-1922), I. (1922). Zagreb: Hrvatski štamparski zavod.

Compass, Finanzielles Jahrbuch 1926. (1926). Zagreb: Kompas d. d.

Compass, Finanzielles Jahrbuch 1930. (1930). Wien: Compassverlag.

Compass, Finanzielles Jahrbuch 1931. (1931). Wien: Compassverlag.

Compass, Finanzielles Jahrbuch 1932. (1932). Wien: Compassverlag.

ШТАМПА

Службене новине Краљевине Срба, Хрватина и Словенаца. (1920). „Привремени закон о ликвидацији мораторног стања“. 26. април 1920, 4–5.

Службени лист Федеративне Народне Републике Југославије. 51/1946, 590–591.

Службени лист Федеративне Народне Републике Југославије. 57/1946, 658–661.

Српске новине. (1912). „Обзнана“. 19. јануар 1912, 75.

Српске новине. (1914). „Закон о обустави извршења и обезбеђења као и тока рокова“. 31. јул 1914, 997.

ЛИТЕРАТУРА

Антић, Д. (2016). Поглед на српско-бугарске односе с краја XIX и почетка XX века. *Годишњак Педагошког факултета у Врању*, 7, 55–67.

Бајкић, В. (1924). Истраживање о узроцима ниског курса ренте ратне штете. *Економист*, 5, 401–409.

Бецић, И. М. (2002). Приватни новчани заводи и банкарство у Лесковцу између два светска рата. *Историја 20. века*, 1, 133–144.

Бецић, И. М. (2012). *Министарство финансија Краљевине Југославије 1918–1941.* Београд: ИСИ.

Бецић, И. М. (2014а). Нишка трговачка банка. *Расински анали*, 12, 323–338.

Бецић, И. М. (2014б). Нишка есконтна банка. *Зборник*, 23, 163–178.

Бецић, И. М. (2016). Страдање приватних финансијских установа у јужној Србији 1915–1918. У: А. Растовић (ур.), *Велики рај 1914–1918: узроци, последице, тумачења*, 2 (751–764). Ниш: Филозофски факултет.

- Бецић, И. М. (2019а). Последице Првог светског рата по развој банкарства у Нишу. *Лесковачки зборник*, LIX, 207–227.
- Бецић, И. М. (2019б). Положај краљевачких новчаних завода у банкарском систему Краљевине Југославије. *Башићина*, 47, 319–334.
- Вучо, Н. (1955). *Привредна историја Србије до Првој светској рати*. Београд: Научна књига.
- Драшковећ, Р. М. (1931). *Наше ошвићинске финансије*. Београд: Штампарија Јединство.
- Илић, С. (2014). Спасовање трезора Народне банке у Првом светском рату. *Архив*, 1–2, 62–76.
- Народна банка 1884–1934*. (1934). Београд: Завод за израду новчаница.
- Наша финансијска историја*. (1938). Београд: Главни одбор ЈРЗ.
- Попов, Ч. (1995). *Од Версаја до Данцига*. Београд: Службени лист СРЈ.
- Поповић, Н. и Мишић, Д. (1929). *Наша домаћа привреда, фактори, стање, унапређење*. Београд: Геца Кон.
- Тодоровић, М. (1926). Бојазан од поправке динара. *Економис*, 1, 6–12.
- Важкић, В. (1933). Nova faza deviznog moratorijuma. *Narodno blagostanje*, 1, 3–4.
- Hobsbaum, E. (2002). *Doba ekstrema, Istorija kratkog dvadesetog veka 1914–1991*. Београд: Dereta.
- Maticka, M. (1992). Zakonski propisi o vlasničkim odnosima u Jugoslaviji (1944–1948). *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog sveučilišta u Zagrebu*, 25, 62–76.
- Pertot, V. (1986). *Ekonomika valutnih tečajeva*. Zagreb: Informator.

DEJAN D. ANTIĆ
UNIVERSITY OF NIŠ
FACULTY OF PHILOSOPHY
DEPARTMENT OF HISTORY

IVAN M. BECIĆ
INSTITUTE FOR SERBIAN CULTURE – PRIŠTINA / LEPOSAVIĆ

SUMMARY

CRAFT BANK OF NIŠ

At the end of the 19th and the beginning of the 20th century, a large number of local money companies were founded in the Kingdom of Serbia. During the Annexation Crisis the number of banks was additionally increased, but at the very end of 1911, the Craft bank of Niš was established.

This was not the happiest period for the constitution of this institution, from 1912. Serbia entered a period of works, which lasted until the end of 1918. After the war ended, there was a change in business conditions, and soon after, the Craft Bank of Niš gave up the trade in goods and shortly after it became committed to give short-term loans of exchange to the discount.

Taking into account that the business conditions in the first post-war decade were very favorable for the functioning of cash reserves, the craftsmen's bank of the city of Niš successfully paid dividends to its shareholders.

The economic crisis, which began in the Kingdom of Yugoslavia in 1931, had a negative impact of the normal operation of banks, so that many of them went bankrupt or ceased to operate in non-banking spirit, trying to protect farmers. The Craft Bank of the city of Niš belongs to a minority of financial institutions that successfully overcame the crisis and continued to operate at the end of the 4th decade of the 20th century. However, the outbreak of the Second World War on the territory of Yugoslavia, interrupted the work of this institution, the Craft Bank of Niš was not allowed to operate in the socialist Yugoslavia, and thus it was liquidated.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: *Craft Bank of Niš*; dividends; economic crisis; liquidation.

Овај чланак је објављен и дистрибуира се под лиценцом Creative Commons Ауторство-Некомерцијално Међународна 4.0 (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

This paper is published and distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial International 4.0 licence (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).